

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anna Klevbo

Vad innebär principen ne bis in idem?
Är förslagen i SOU 2013:62 förenliga med principen?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Uta Bindreiter
Termin: VT 2014

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Forskningsläge	7
1.5 Metod och material	8
1.6 Disposition	8
2 RELEVANT SVENSK LAGSTIFTNING	10
2.1 RB 30 kap 9§ samt kap. 45 1§ 3st	10
2.2 Kort om de svenska skattereglerna	11
3 SVERIGE I EU	12
3.1 Artikel 4 tilläggsprotokoll 7	13
3.2 Artikel 50 EU:s stadga	14
3.3 Europakonventionen Art 6	15
4 RÄTTSFALL	17
4.1 Zolotukhin mot Ryssland	17
4.2 Åkerberg Fransson mot Sverige C-617/10	18
4.3 NJA 2013 s. 502	20
4.4 HFD 658-660-13	22
5 SOU 2013:62	23
5.1 Det allmänna väljer väg	23
5.2 Ett gemensamt förfarande	24

6 ANALYS	25
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	29
6.1 Källor	29
6.2 Litteratur	29
6.3 Elektroniska källor	29
6.4 Övrigt material	30
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	31

Summary

The Swedish taxation system has been under scrutiny for a long time due to the debate about whether or not Sweden is breaking the rules regarding *ne bis in idem*. The Swedish taxation system is divided into two parts. One part consists of a tax surcharge of 40% of what should have been paid. The other part is that the tax offender risks prison if the offense has been judged to be serious. Sweden has been brought in front of the European Court of Human Rights several times in regards to the issue of *ne bis in idem*, or the prohibition of double procedures and double punishments in criminal cases that have already gained *res judicata*. The principle can be found in the European Convention on Human Rights art. 4 Protocol 7 and in the Charter of Fundamental Rights of the European Union art. 50. After many years of denying that they aren't complying with the named articles Sweden changed its practice in regards to the principle after a case from the Court of Justice of the European Union, Åkerberg Fransson v. Sweden, that finally made it clear that the Swedish system had to be changed. In August 2013 a report was presented which had the aim of finding an alternative solution to the Swedish taxation system.

In this essay three main questions will be answered;

What is *ne bis in idem*?

What is the current practice in regards to *ne bis in idem*?

Are the suggestions in SOU 2013:62 compatible with the principle of *ne bis in idem*?

This essay will show that *ne bis in idem* has two aspects too it that has too be answered before determining if you are in breach of the principle. The first is if it is a criminal penalty or if it is administrative. To see if a punishment is a criminal penalty one has to use the Engel criteria. The second issue is if it the offender has been judged for the same crime in both cases. It is considered to be the same crime if the base of the cases is

identical or in all essential aspects the same. This definition is derived from *Zolotukhin v. Russia*. The essay didn't find that the suggestions presented in the report are in breach with the principle.

Sammanfattning

Det svenska skattesystemet har varit föremål för diskussion i många år. Detta på grund av misstankarna om att det kan strida mot *ne bis in idem*, förbudet mot dubblaförfaranden och dubbelbestraffning. Det svenska systemet är indelat i två delar. Det ena är att man om man lämnar oriktiga uppgifter kan tilldelas ett skattetillägg på 40% av vad man borde betalat. Den andra delen är att man riskerar fängelse om skattebrottet anses vara grovt. Det här har prövats ett flertal gånger i Europadomstolen och det har funnits starka indikationer om att det svenska systemet troligtvis inte är förenligt med bestämmelserna om *ne bis in idem* som finns i Europakonventionen art. 4 tilläggsprotokoll 7 samt EU:s staga art. 50. Sverige har hela tiden vidhållit att det svenska systemet är förenligt med bestämmelserna. Men i och med Åkerberg Fransson domen från EU-domstolen så stod det klart att det svenska systemet är oförenligt med förbudet. I augusti 2013 så presenterades utredningen SOU 2013:62 vars uppgift var att finna alternativa förfaranden i skattemålen.

I den här uppsatsen så kommer tre frågor besvaras. Dessa är:

- Vad är *ne bis in idem*?
- Hur ser gällande praxis angående *ne bis in idem* ut?
- Är förslagen i SOU 2013:62 förenliga med principen om dubbelbestraffning?

Den här uppsatsen kommer visa att vid bedömningar om eventuella brott mot *ne bis in idem* så måste två frågor besvaras jakande. Den första frågan är om det är fråga om straffrättsliga sanktioner. För att ta reda på om en sanktion är straffrättslig eller ej så använder man sig av de så kallade Engelskriterierna. Den andra frågan är om det handlar om samma brott. Definitionen av samma brott kommer nu från Zolotukhin mot Ryssland de domstolen definierade samma brott som när grunderna för brotten är identiska eller i allt väsentligt desamma. Utredningen presenterade två

alternativa lösningar för att det svenska skattesystemet ska vara förenligt med EU-rätten. Slutsatsen av uppsatsen är att dessa två system är förenliga med principen om ne bis in idem.

Förkortningar

Art.	Artikel
EU	Europiska unionen
EU-domstolen	Europeiska unionens domstol
EUs stadga	Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna
Europadomstolen	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
Europakonventionen	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FEU	Fördraget om Europeiska Unionen
HD	Högsta Domstolen
HFD	Högsta Förvaltningsdomstolen
HovR	Hovrätten
TR	Tingsrätt
RB	Rättegångsbalk (SFS 1942:740)
RF	Regeringsform (SFS 1974:152)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Huruvida Sverige har brutit mot förbudet i Europakonventionen art. 4 tilläggsprotokoll 7 har diskuterats länge¹. När Sverige gick med i EU 1995 ökade intensiteten på diskussionen och flera mål blev hänvisade till Europadomstolen för prövning av saken. Trots antydningar, dels från de mål som Sverige hänvisat till domstolen och dels från andra domar avseende dubbelbestraffning², om att det svenska systemet möjligtvis kunde stå i strid med förbudet om dubbel bestraffning i Europakonventionen art. 4 tilläggsprotokoll 7 valde HD att tolka rättsfallen på så sätt så att det svenska systemet var förenligt med EU-rätten. Efter *Zolotukhin mot Ryssland* fallet tyckte de flesta att rättsläget var klart - det svenska systemet var oförenligt med konventionen. Trots detta ändrades inte den svenska lagstiftningen eller HDs praxis. Detta ledde till att flera underinstanser ignorerade HDs praxis och dömde i strid med HD för att anpassa sig efter EU-rätten. Haparanda TR beslutade då sig tillslut för att begära in ett förhandsavgörande för att göra rättsläget klart. I domen framgick det att Sverige bröt mot bestämmelserna i EU stadgan art. 50 samt Europakonventionen art. 4 tilläggsprotokoll 7. Som en reaktion till den här domen³ kom sedan HD att åter pröva frågan om Sverige bröt mot förbudet mot dubblaförfaranden och dubbelbestraffning i NJA 2013:52. Ytterligare en reaktion var SOU 2013:62 som påkallades i mars 2012 för att undersöka rättsäkerheten på skatteområdet samt tullområdet, då med betoning på problematiken med *ne bis in idem*. SOU 2013:62 ger två förslag för hur problemet med Sveriges konventionsstridiga lagstiftning kan lösas, dessa kommer behandlas sedan i uppsatsen.

¹ Art. 50 i EU:s stadga är också aktuell men eftersom att den inte blev bindande för medlemsstaterna förrän Lissabonfördraget trädde i kraft 2009 så finns det mer praxis kring Europakonventionen art. 4 tilläggsprotokoll 7.

² Se bland annat *Rosenquist mot Sverige*, *Janosevic mot Sverige* och *Västberga Taxi AB mot Sverige*.

³ *Åkerberg Fransson mot Sverige*.

1.2 Syfte och frågeställningar

Den här rättsvetenskapliga uppsatsen har till syfte att undersöka hur de internationella åtaganden på *ne bis in idem* området har påverkat Sverige och vad *ne bis in idem* innebär. Uppsatsen har även till syfte att undersöka om förslagen är förenliga med förbudet mot *ne bis in idem*. Uppsatsen kommer därför ha sin utgångspunkt i dessa frågeställningar:

- Vad är *ne bis in idem*?
- Hur ser gällande praxis angående *ne bis in idem* ut?
- Är förslagen i SOU 2013:62 förenliga med principen om dubbelbestraffning?

1.3 Avgränsningar

I denna uppsats kommer inte tullavgifter beröras vilket är ett område som också har varit problematiskt med hänsyn till bestämmelserna om *ne bis in idem*. Tullavgifter behandlas också i SOU 2013:62 men kommer som sagt inte beröras i denna uppsats på grund av platsbrist. Fokus kommer att ligga på de högsta instanserna. Hovrätternas och tingsrätternas bedömningar kommer inte beröras. De rättsfall som refereras är endast de som har haft direkt anknytning eller påverkan på Sverige.

1.4 Forskningsläge

Huruvida det svenska systemet med skattetillägg och straffrättsliga sanktioner för samma gärning har varit omdiskuterat i doktrin och artiklar de senaste åren. Doktrinen och artiklarna har tenderat att vara väldigt kritiska till Sveriges förhållningssätt till doktrinen som kommit från EU-domstolen och Europadomstolen. Kring SOU 2013:62 finns det mindre material. Anledningen är att den publicerades i augusti 2013. Information kring utredningen och dess förslag har därför hämtats från utredningen.

Kritiska perspektiv till utredningen har funnits i remissvar till utredningen. I övrigt finns uppsatser skrivna på lägre nivå som behandlar utredningen.⁴

1.5 Metod och material

Uppsatsen är främst baserad på rättsfall på området samt SOU 2013:62. Rättsfallen på området har varit den främsta källan för att hitta den gällande rätten då mycket av doktrin och artiklar ställer sig kritiska till utvecklingen på området. Utredningen var även en bra källa att hitta material för uppsatsen eftersom den gav ett historiskt perspektiv när den förklarade utvecklingen på området. NJA 2013:502 har även varit en bra källa då den har redovisat för utvecklingen på rättsområdet samt hur den gällande rätten ser ut idag. Eftersom att utredningen presenterades i augusti förra året så är den relativt ny. Det finns därför inte mycket material kring den med undantag av uppsatser skrivna på lägre nivåer.⁵ Analysen baseras därför mycket på förslaget i sig samt remissvar.

Uppsatsen är skriven utifrån rättsvetenskaplig metod. Rättsvetenskaplig metod betyder att lagtext, förarbeten, praxis och doktrin studeras. Då uppsatsen till sin natur är av internationell art så finns även ett internationellt perspektiv till uppsatsen. Uppsatsen präglas även svagt av ett rättsutvecklingsperspektiv där utvecklingen på området kort berörs. Uppsatsen är även skriven med ett kritiskt perspektiv där utredningen och Sveriges reaktioner till praxis diskuteras.

1.6 Disposition

För att besvara frågeställningarna kommer den svenska lagstiftningen först att kort behandlas. Sedan undersöks lagstiftningen från EU. Eftersom att mycket av utvecklingen på detta rättsområde skett från rättsfall så kommer de viktigaste rättsfallen från de högsta instanserna behandlas. Efter detta

⁴ Examensarbeten och rättsvetenskapliga uppsatser.

⁵ Examensarbeten och rättsvetenskapliga uppsatser.

behandlas det nya förslaget från SOU 2013:62. Avslutningsvis så kommer de frågeställningar som uppsatsen har sin grund i besvaras analysen.

2 Relevant svensk lagstiftning

2.1 RB 30 kap 9§ samt kap. 45 1§ 3st

De mesta regleringen på området om *ne bis in idem* kommer från EU nedan kommer den relevanta svenska lagstiftningen redogöras för. Det finns framförallt två paragrafer i som är relevanta och de finns i RB kap. 30 9§ samt kap. 45 1§ 3st.

RB kap. 30 9§

*“Sedan tid för talan mot dom utgått, må ej fråga om ansvar å den tilltalade för gärning, som genom domen prövats, ånyo upptagas.
Om förändring och förening av brottspåföljd, om särskilda rättsmedel samt om överförande av lagföring till främmande stat i visst fall gälla vad därom är stadgat.”*

Den här paragrafen handlar om domens rättskraft i brottsmål. Det första stycket i paragrafen behandlar den grundläggande regeln om rättskraft och då också *ne bis in idem*. Den här paragrafen innebär ett hinder att åtala någon för en gärning som redan blivit avgjord genom dom.

RB kap. 45 1§ 3st

” Nytt åtal får inte väckas mot den tilltalade för gärning för vilken han eller hon redan står under åtal.”

RB kap. 45 1§ 3st är en så kallad *litis pendens* reglering vilken innebär att en person inte får åtalas för en gärning om en prövning av gärningen redan sker. I NJA 2013:502 har HD uttalat att denna paragraf är tillämplig på mål där skattetillägg har dömts ut av skatteverket, även om utdelandet av skattetillägget inte vunnit lagakraft, och där sedan åtal väcks för lämnade av oriktiga uppgifter.⁶

⁶ Lagkommentar till 45:1 Rättegångsbalken, Zeteo.

2.2 Kort om de svenska skattereglerna

Skattebrottslagstiftningen reformerades 1972⁷ och det är fortfarande den lagen som är aktuell idag med några ändringar. I andra paragrafen av nämnda lag regleras vad ett skattebrott är. En person som på annat sätt än muntligen uppsåtligen lämnar oriktig uppgift till myndighet eller underlåter att till myndighet lämna deklARATION, kontrolluppgift eller annan föreskriven uppgift som leder till fara för att skatt inte kan tas in kan dömas för skattebrott. Brottet kan rubriceras som ringa, normalt och grovt och den åtalade riskerar böter, två års fängelse respektive sex år.⁸ Samtidigt som Skattebrottslagen kom 1972 introducerades även skattetillägget. Skattetillägget skulle användas vid mindre allvarigare förseelser och hade för avsikt att göra ett mer jämt sanktionssystem som slog jämnt mot alla.⁹ Skattetillägg regleras idag i Skatteförfarandelagen 49 kap. Skattetillägget ligger på 40% av den inkomstskatt som man skulle betalat om man deklarerat korrekt.

⁷ Trädde ikraft 1 januari 1972 Skattebrottslag (1971:69).

⁸ Skattebrottslagen 2-4§§.

⁹ SOU 1969:42 s.140.

3 Sverige i EU

Europakonventionen blev svensk lag 1995^{10,11}. Samtidigt som Europakonventionen inkorporerades¹² ändrades grundlagen så att Sverige inte får stifta lag som strider mot Europakonventionen.¹³ Bestämmelsen vänder sig dock endast till lagstiftaren.

HD har tidigare haft som praxis att det ska finnas klart stöd i Europakonventionen eller i Europadomstolens praxis för att underkänna den svenska rätten.¹⁴ Före detta justitierådet Dag Victor beskriver i en artikel, i Svensk Jurist Tidning, att 2011 när den nya Regeringsformen trädde i kraft så kom med den många förändringar varav en var att felet nu inte längre behövde vara uppenbart för att den svenska domstolen skulle kunna åsidosätta en konventionsstridig bestämmelse. I NJA 2012:1038 började HD frånga den tidigare praxisen och betonade att i frågor om rättighetskränkningar ska Europakonventionen gälla direkt som svensk lag.¹⁵

Sverige är bunden av EU:s stadga sedan Lissabonfördraget trädde i kraft 1 december 2009. Fördraget gäller sedan dess som svensk lag.¹⁶ På grund av subsidiaritetsprincipen¹⁷ är dock stadgan endast bindande när medlemsländerna tillämpar unionsrätten.¹⁸ Stadgan har samma rättsliga

¹⁰ Tidigare har den varit ratificerad sedan 3 september 1953 men då inte som en del av svensk lag. Lagen (1994:1219) om den Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande.

¹¹ Sveriges domstolars hemsida.

¹² Danelius 2012, s. 39.

¹³ RF 2:19.

¹⁴ Se bland annat NJA 2000 s. 622 och NJA 2005 s. 805.

¹⁵ NJA 2012:1038 p.16.

¹⁶ EU Upplysningens hemsida.

¹⁷ Art. 5.3 FEU ”Enligt subsidiaritetsprincipen ska unionen på de områden där den inte har exklusiv befogenhet vidta en åtgärd endast om och i den mån som målen för den planerade åtgärden inte i tillräcklig utsträckning kan uppnås av medlemsstaterna, vare sig på central nivå eller på regional och lokal nivå, och därför, på grund av den planerade åtgärdens omfattning eller verkningar, bättre kan uppnås på unionsnivå.”

¹⁸ EU stadgan art. 51.1 .

ställning som fördraget¹⁹. Om svensk lagstiftning står i strid med bestämmelser i EU-rätten har EU-rätten företräde i enlighet med företrädesprincipen.²⁰

3.1 Artikel 4 tilläggsprotokoll 7

Det sjunde tilläggsprotokollet till Europakonventionen antogs 1984 och hade syftet att föra in rättigheter från FN-konventionen om de mänskliga rättigheterna.²¹ Den artikel i Europakonventionen som skyddar medborgare mot dubbelbestraffning är art. 4 tilläggsprotokoll 7. Det har tidigare diskuterats om skyddet mot dubbelbestraffning kunde innefattas av art. 6 i Europakonventionen men detta prövades av Europadomstolen i målet *Ponsetti och Chesnel mot Frankrike*. Domstolen slog fast att det endast är art. 4 tilläggsprotokoll 7 som garanterar medborgare att inte bli dubbelt bestraffade²².²³ Artikeln har följande lydelse:

“1. Ingen får lagföras eller straffas på nytt i en brottmålsrättegång i samma stat för ett brott för vilket han redan blivit slutligt frikänd eller dömd i enlighet med lagen och rättegångsordningen i denna stat.

2. Bestämmelserna i föregående punkt skall inte utgöra hinder mot att målet tas upp på nytt i enlighet med lagen och rättegångsordningen i den berörda staten, om det föreligger bevis om nya eller nyuppdagade omständigheter eller om ett grovt fel har begåtts i det tidigare rättegångsförfarandet, vilket kan ha påverkat utgången i målet.

3. Avvikelse får inte ske från denna artikel med stöd av artikel 15 i konventionen.”

¹⁹ Art. 6.1 FEU.

²⁰ SOU 2013:62 s. 160.

²¹ SOU 2013:62 s. 161.

²² *Ponsetti och Chesnel mot Frankrike* p. 6.

²³ SOU 2013:62 s. 161.

Den viktigaste delen av artikeln är första delen som stadgar vad som utgör dubbelbestraffning i artikelns mening. Rekvisiten för bestämmelsen är att det är att det är fråga om samma rättssubjekt och att förfarandet det sker på nytt inom samma stat. Det komplicerade i artikeln och det som har skapat debatt är vad som räknas som en brottmålsrättegång. Detta har senare definierats med hjälp av art. 6.1 Europakonventionen och praxisen kring artikel 6. Något som också har varit uppe för diskussion i de olika målen är vad som anses vara samma brott. Samma brott definieras nu i ljuset av *Zolotukhin mot Ryssland* domen som kommer behandlas nedan.

Principen om *ne bis in idem* är en av de grundläggande principerna i processrätten. *Ne bis in idem* kommer från latin och betyder inte två gånger om samma sak.

3.2 Artikel 50 EU:s stadga

”Ingen får lagföras eller straffas på nytt för en lagöverträdelse för vilken han eller hon redan har blivit frikänd eller dömd i unionen genom en lagkraftvunnen dom.”

EU:s stadga art. 50 innebär att ingen får åtalas eller straffas på nytt när en friande eller fällande dom har vunnit lagkraft. Jämfört med Europakonventionen art. 4 tilläggsprotokoll 7 så har EU:s stadga art. 50 en mer långt gående tillämpningsområde. Europakonventionens art. 4 tilläggsprotokoll 7 är endast tillämplig om det har bedrivits två förfaranden inom samma stat medan EU:s stadga art. 50 är tillämplig på alla förfaranden inom unionen. Även denna bestämmelse är endast tillämplig när det rör brottsmål eller civila rättigheter och skyldigheter. Den här bestämmelsen är även endast tillämpningsbar när det berör unionsrätten. Som tidigare nämnt så har stadgan i och med att Lissabon fördraget trädde i kraft samma rättsliga status som fördraget i övrigt^{24 25}.

²⁴ Se ovan.

²⁵ NJA 2013 s.502 p. 14.

3.3 Europakonventionen Art 6

Artikel 6 i Europakonventionen syftar till att säkerställa att alla som är anklagade för brott får en rättvis prövning. Artikel 6:1 är tillämplig på förfaranden som prövar en medborgares civila rättigheter och skyldigheter eller vid brottsanklagelser. I dessa förfaranden har medborgare vissa rättigheter som räknas upp i artikeln. Dessa rättigheter inkluderar att domstolen skall vara oberoende och opartisk och förfarandet skall vara korrekt och rättvist mot den enskilde.²⁶

I *Ferrazzini mot Italien* p. 29-31 uttalar domstolen att skattefrågor är en del av den hårda kärnan i statlig maktutövning och relationen mellan en skattskyldig och skattemyndigheten faller därför utanför civila rättigheter och skyldigheter och att artikel 6.1 därför inte är tillämplig.²⁷

Frågan är dock om artikel 6.1 blir tillämplig när skattefrågan får ett straffrättsligt element till sig, som i Sverige där man kan få både skattetillägg och fängelse för skattebrott, blir artikel 6.1 då är tillämplig. I *Engel m.fl. mot Nederländerna* uttalade Europadomstolen ett antal kriterier för när något ska räknas som anklagelser för brott.²⁸ Dessa har senare kommit att kallas för Engelskriterierna.

Kriterierna är följande:

- Vad är den rättsliga kvalificeringen av överträdelsen i nationell rätt
- Överträdelsens art
- Arten av och strängheten i den sanktion som den berörde kan åläggas med²⁹

²⁶ Danelius s. 146.

²⁷ Danelius s. 159 samt Ferrazzini v. Italy domslut punkt 29-31.

²⁸ I *Engel m.fl. mot Nederländerna* tog Europadomstolen ställning till om militära disciplinstraff anses vara anklagelser för brott, Danelius s. 1.

²⁹ Gulliksson, <http://www.dagensjuridik.se/2013/02/ne-bis-idem-vad-eu-domstolen-inte-sa-i-haparandamalet>.

Dessa kriterier är inte kumulativa utan en helhetsbedömning ska göras.

Vad det gäller den rättsliga kvalificeringen har konventionsstater rätten att genom lag göra vilken klandervärd handling som helst till ett brott, vilket gör art. 6.1 tillämplig. Staterna kan dock inte slippa tillämpningen av art. 6:1 endast genom att kalla handlingarna för disciplinära förseelser eller liknande. Vad det gäller överträdelsens art skriver Danelius ”att om det rör sig om en gärning som kan utföras av vem som helst och som lagstiftaren velat sanktionera med ett allmänt förbud” talar det för att art. 6.1 med största sannolikhet är tillämplig.³⁰ Om det å andra sidan är fråga om regler för en begränsad grupp människor som har särskilda ställningar eller skyldigheter³¹ talar det mot att art. 6.1 är tillämplig.³² Vad slutligen gäller sanktionerna kan det konstateras att frihetsberövanden ska huvudregel som leda till att art. 6.1 är tillämplig och att straff som varning talar mot att art. 6.1 är tillämplig.

Europadomstolen har i flera olika mål haft till uppgift att utreda om skattetillägg ska anses utgöra en påföljd för brott eller inte.³³ I samtliga fall har domstolen kommit fram till att skattetillägget är en påföljd för brott vilket gör att artikel 6.1 är tillämplig.³⁴ Domstolen har använt Engelskriterierna i ett antal av dessa fall för att komma fram till slutsatsen att skattetillägget är en påföljd för brott.³⁵

³⁰ Danelius s. 164-165.

³¹ T.ex. poliser, läkare, präster.

³² Danelius s. 164-165.

³³ Bl.a. Bendenoun mot Frankrike, Janosevic mot Sverige och Västberga Taxi Aktiebolag mot Sverige.

³⁴ Danelius s. 167.

³⁵ Se bl.a. Janosevic mot Sverige.

4 Rättsfall

Utvecklingen på området *ne bis in idem* relaterat till skattetillägg har varit drivande av rättsfall. Nedan så behandlas de rättsfall som klargör det gällande rättsläget. En kort bakgrund till dessa rättsfall är att det länge har skett prövningar av hur ”*samma brott*” ska definieras. I de tidiga rättsfallen³⁶ så försökte Europadomstolen göra den bedömningen från fall till fall vilket ledde till en spretig praxis. Europadomstolen fick kritik för detta och utvecklade då³⁷ sin praxis för att klargöra rättsläget. Domstolen kom fram till att det skulle definieras som samma brott om det var samma väsentliga element och uppsåt. I dessa fall så kollade domstolen mer på gärningarna bakom brottet än brottsbeskrivningen, vilket var i fokus i de första fallen. Även detta fick mycket kritik då det ledde till att en skillnad på rekvisit, till exempel uppsåtsbedömningen, ledde till att det inte skulle bedömas som samma brott. Kritik av även detta ledde till att domstolen åter igen ändrade sin praxis och det nuvarande rättsläget ska redogöras nedan.

4.1 Zolotukhin mot Ryssland

Målet *Zolotukhin mot Ryssland* är viktigt för i detta mål frångår Europadomstolen dess tidigare praxis där skattetillägg eller andra administrativa sanktioner inte hindrades av art. 4 tilläggsprotokoll 7. Målet handlar om en militär som har fört in sin flickvän på militärt område under berusning och agerat på ett oacceptabelt sätt mot sina befäl. Polis på plats bedömde att agerandet borde leda till interna administrativa sanktioner³⁸ och förde honom till polisstationen för att upprätta en rapport. Under resan dit fortsatte mannen att hota, bete sig illa mot sina befäl och motsätta sig gripandet vilket senare också ledde till att ett allmänt åtal väcktes mot mannen 20 dagar senare. Mannen hade vid den tidpunkten också blivit fälld³⁹ och fått de ”administrativa sanktionerna” vilket var tre dagars frihetsberövande vilket verkställdes direkt. Mannen dömdes sedan i allmän domstol till fem och ett halvt års fängelse och tvångsvård för alkoholism. Mannen, Zolotukhin, överklagade domen till Europadomstolen med hänvisning till art. 4 tilläggsprotokoll 7. Domstolen undersökte

³⁶ Se till exempel Ponsetti & Chensel mot Frankrike.

³⁷ I Frans Fischer mot Österrike.

³⁸ Militär sanktioner.

³⁹ Båda förfarandena var vid samma domstol fast vid olika tidpunkter.

inledningsvis om de administrativa sanktionerna egentligen var av straffrättslig karaktär. Detta eftersom att konventionen endast är tillämplig om det är straffrättslig karaktär eller om det rör sig om kränkningar av medborgares civila rättigheter och skyldigheter.⁴⁰ För att avgöra om sanktionerna var straffrättsliga eller ej använde domstolen Engelskriterierna.⁴¹ Domstolen kom därigenom fram till slutsatsen att sanktionerna var av straffrättslig karaktär.⁴²

Domstolen undersökte sedan om det var samma gärningar som låg till grund för bägge processerna. I anslutning till detta gör domstolen ett viktigt uttalande. Domstolen konstaterar att art. 4 tilläggsprotokoll 7 ”*måste så förstås att den förhindrar lagföring och dom för ett andra brott i den mån som detta härrör från identiska fakta eller från fakta som i allt väsentligt är desamma som beträffande det första brottet.*”⁴³ Domstolen kommer fram till att båda åtalen var baserade på samma grund, förargelseväckande beteende. När de har konstaterat att de administrativa sanktionerna egentligen var straffrättsliga sanktioner och att grunderna i de båda åtalet är i allt väsentligt desamma konstaterar de att detta har brutit mot art. 4 tilläggsprotokoll 7.

4.2 Åkerberg Fransson mot Sverige C-617/10

Fallet *Åkerberg Fransson*⁴⁴ mot Sverige är ett av de viktigaste fallen för utvecklingen på området *ne bis in idem* i Sverige. I fallet hade den klagande, Åkerberg Fransson, lämnat oriktiga skatteuppgifter i sin självdeklaration. Den klagande hade också underlåtit att lämna in uppgifter i sin självdeklaration avseende arbetsgivaravgifter. Den klagande hade på grund av detta fått ett skattetillägg och hade även blivit åtalad vid Haparanda TR för samma gärning. Efter många år av kontroversiella fall av HD där de vidhöll att det svenska systemet med skattetillägg och eventuella fängelse

⁴⁰ Jfr. med ovan sagda om art. 6:1 Europakonventionen.

⁴¹ Zolotukhin mot Ryssland p. 53

⁴² Zolotukhin mot Ryssland p. 57

⁴³ NJA 2013 s. 502 p. 19 baserat på Zolotukhin mot Ryssland p. 80-84

⁴⁴ Domen avkunnades den 26 februari 2013

straff beslutade Haparanda TR för att begära ett förhandsavgörande från EU-domstolen för fem frågor. Kortfattat var dessa frågor som följer:

- 1) Är det svenska systemet med klart stöd för att åsidosätta en konventionsstridig författning förenligt med EU-rätten
- 2) Är en domstol hindrad av art. 4 i det sjunde tilläggsprotokollet att pröva ett åtal om skattebrott om den tilltalade redan har ålagts med skattetillägg
- 3) Påverkas svaret på fråga 2 av att man kan anpassa påföljden i brottsmålet efter att den tilltalade redan påförts skattetillägg.
- 4) För det fall att fråga 2 besvaras jakande, är då villkoren enligt detta förbud mot dubbelbestraffning för påförande av flera sanktioner i skilda förfaranden uppfyllda, när det i det senare förfarandet sker en i förhållande till det tidigare förfarandet förnyad och självständig prövning av omständigheterna i målet?
- 5) Om fråga 2 besvaras med ja skulle man då kunna revidera den svenska lagstiftningen så det blev ett förfarande där både skattetillägg och eventuellt fängelse döms ut samtidigt utan att det skulle strida mot förbudet mot dubbelbestraffning?

EU-domstolen valde att först besvara fråga 2-4 tillsammans och att dessa skulle tolkas i ljuset av art. 50 av stadgan. Domstolen talar först om att ett rekvisit för att art. 50 ska vara relevant är att det är fråga om en lagakraftvunnen dom för det första ingripandet, det vill säga skattetillägget.⁴⁵ Domstolen säger också att reglerna i art. 50 inte utesluter att man kan ha straffrättsliga och skatterättsliga sanktioner för att länderna ska kunna samla in skatt från de som har underlåtit att göra detta. Domstolen säger att det endast blir problematiskt när de skatterättsliga sanktionerna får en straffrättslig karaktär och har vunnit lagakraft. Då hindrar art. 50 i stadgan hindrar att en och samma person lagförs för samma gärning.⁴⁶ Domstolen överlämnade sedan till Haparanda TR att avgöra om skattetillägget är att betrakta som ett straffrättsligt förfarande och hänvisar till att de bör använda Engelskriterierna för att avgöra om skattetillägget har straffrättsligkaraktär

⁴⁵ C 617/10 p. 33

⁴⁶ C 617/10 p. 34

och det är bara om TR finner att den har straffrättsligkaraktär som art. 50 i stadgan utgör ett hinder.

Den första frågan besvarar domstolen med att allt som urvattnar de bestämmelser som finns i EU rätten är oförenligt med att unionsbestämmelserna ska ha full verkan. Sveriges praxis med att det måste finnas klart stöd för att åsidosätta en lagstridigbestämmelse är därför oförenlig med unionsrätten, de verkar dock också säga att om EU-rätten skulle vara oklar så skulle man kunna falla tillbaka på den nationella rätten. Rättsläget på denna fråga är därför inte riktigt klart.⁴⁷

Fråga 5, som är högst aktuell då den frågan sammanfaller med förslaget i SOU 2013:62⁴⁸, väljer tyvärr domstolen dock att inte ge ett svar på denna fråga då den är rent hypotetisk och därför inte är något för domstolen att avgöra.

4.3 NJA 2013 s. 502

NJA 2013 s. 502 handlade om en fotograf som hade underlåtit att redovisa tre transaktioner från hans bolag som lön. Mannen påfördes ett skattetillägg och åtalades sedan för grovt skattebrott, grovt bokföringsbrott och försvårande av skattekontroll. Mannen blev dömd i både TR för grovt bokföringsbrott och grovt skattebrott och dömdes till fängelse i 1 år 6 månader samt näringsförbud i 5 år. I HovR fälldes mannen också men de tog hänsyn till att mannen redan hade fått ett skattetillägg och de reducerade straffet med 3 månader samt reducerade tiden för näringsförbudet till 3 år. Målet avgjordes i hovrätten kort efter Åkerberg Fransson mot Sverige domen och mannen beviljades resning till HD. HD väljer att i målet göra en helomvändning från dess tidigare praxis där de framhållit att det svenska systemet med skattetillägg och straffrättsliga sanktioner är förenligt med

⁴⁷ Se bl.a. Fast, JT, 2013 s. 30

⁴⁸ Se nedan.

art. 50 stadgan och art. 4 tilläggsprotokoll 7⁴⁹ eller att det skatter faller utanför EUs befogenheter att bestämma över.

I domen hänvisar HD till att rättsläget, efter Zolotukhin mot Ryssland samt Åkerberg Fransson mot Sverige, har ändrats. HD hänvisar till att art 4 ska tolkas, enligt domen Zolotukhin mot Ryssland, så att den förhindrar dubbel lagföring av brott som baseras på identisk fakta eller på fakta som i allt väsentligt är det samma som i det första fallet.⁵⁰ HD hänvisar också till Åkerberg Franssondomen där det slogs fast att mervärdeskatt utgör en tillämpning av i den mening som avses i art. 51.1 i stadgan⁵¹. Redan efter att HD har slagit fast detta säger de att det finns skäl att frångå tidigare praxis men de fortsätter dock att poängtera att domstolen i Åkerberg Franssondomen har betonat att artikeln 50 av stadgan⁵² endast är tillämplig om båda sanktioner är av straffrättslig karaktär och att bedömningen ska ske enligt Engelskriterierna.

HD konstaterar att utifrån de kriterier som Europadomstolen och EU-domstolen har satt upp råder det inga tvivel om att skattetillägget ska anses ha straffrättslig karaktär.⁵³ HD utreder sedan om det är fråga om ”*samma brott*” och de undersöker då om det är samma gärning eller gärningar som ligger till grund för åtalet. HD kommer fram till att även om fall kan variera något bör skattetillägg och skattebrott ha sin grund i oriktigt lämnad uppgift. Detta leder till att det är samma brott som avses i de båda förfaranden. HD anser dock inte att art. 50 i stadgan är tillämplig på de fall där skattetillägg har tagits ut vid bokföringsbrott eftersom att HD inte anser att de grundas på samma fakta.⁵⁴

På grund av det ovan sagda kommer HD fram till att förbudet mot dubbla förfaranden och dubbla straff innebär att den som fått ett skattetillägg inte kan åtalas för ett motsvarande skattebrott⁵⁵

⁴⁹ NJA 2013 s. 502 p. 17-18.

⁵⁰ NJA 2013 s. 502 p. 20.

⁵¹ NJA 2013 s. 502 p.23.

⁵² Vilket var den artikel som domstolen valde att göra sin främsta bedömning utifrån.

⁵³ NJA 2013 s. 502 p. 34.

⁵⁴ HD resonerar kring att brotten begås vid olika tidpunkter och därför är hänförliga till olika fakta och därför inte är samma brott.

⁵⁵ NJA 2013 s. 502 p. 48.

4.4 HFD 658-660-13

Diskussioner kring skattetillägget och straffrättsliga sanktioner har även diskuterats i HFD. Utvecklingen där har i mångt och mycket följt utvecklingen i HD. Efter NJA 2013 s. 502 har även HFD svängt i sin praxis och räknar nu skattetillägg som en straffrättslig sanktion och erkänner att det innebär ett brott mot Europakonventionen art. 4 tilläggsprotokoll 7 samt art. 50 EU stadgan. Praxisen från HFD kommer inte beröras närmare men just detta mål kan noteras då det är det första målet som följer den nya praxisen från HD.

5 SOU 2013:62

I SOU 2013:62 presenteras alternativa lösningar för det svenska systemet angående skattebrott eftersom att man har funnit det svenska systemet med skattetillägg och fängelse är oförenligt med art. 4.1 tilläggsprotokoll 7 Europakonventionen. Utredningen föreslår att lagstiftningen ska ändras så att det blir ett gemensamt förfarande där administrativa och straffrättsliga sanktioner kan dömas ut. Detta är för att undvika en situation där en person går utan straff om man inte kan döma ut straffrättsliga sanktioner.

I SOU 2013:62 undersöker de olika alternativ för hur ett nytt förfarande skulle kunna se ut. Dessa alternativ är samordnande av sanktionerna i ett gemensamt förfarande och att det allmänna ska välja väg- straffrättslig.

5.1 Det allmänna väljer väg

Det här förslaget går i korthet ut på att det allmänna vid en viss tidpunkt i processen ska välja om det ska bli skattetillägg eller om det ska leda till allmänt åtal. Grundtanken i förslaget är att det bara ska bli en sanktion för den tilltalade.⁵⁶ Den första frågan som berörs är vem som ska avgöra vilken väg man ska ta. Utredarna anser att det fortfarande bör ligga på skatteverkets bord att ansvara för brottsutredningar. Detta på grund av att de har större kunskaper inom området och för att det redan fungerar på så sätt vilket skulle göra att det blev mindre omställningar.⁵⁷ Utredningen konstaterar sedan att vägvalet bör ske så tidigt som möjligt för att säkerställa att processen blir så förutsägbar som möjligt för den tilltalade. Om Skatteverket väljer att dela ut skattetillägg ska det innebära att ärendet är stängt för övriga myndigheter. Om Skattemyndigheterna istället lämnar över ärendet till åklagaren ska ett slutligt val anses ha skett när eller om

⁵⁶ SOU 2013:62 s. 201

⁵⁷ SOU 2013:62 s. 202

åklagaren väcker åtal. Åklagaren kan även välja att lämna tillbaka ärendet till Skatteverket för att det ska gå den administrativa vägen istället.⁵⁸ Liknande system finns i nuläget i Nederländerna, Norge och Finland där de⁵⁹ inte har bedömt att detta system står i strid med bestämmelserna om dubbel bestraffning.⁶⁰

5.2 Ett gemensamt förfarande

Det gemensamma förfarandet nämndes kort ovan men eftersom att det är detta system som SOU 2013:62 väljer att lägga fram som sitt förslag ny lagstiftning så kommer det även kort beröras här. Det här alternativet går ut på att bedömningen av skattesanktionerna samlas i en domstol. Det stora problemet med det här förslaget är i vilken domstol detta i så fall ska prövas i. Varken förvaltningsrätten eller allmän domstol är optimalt då förvaltningsrätten inte är vana vid eller har till uppgift att bedöma skattebrottsmål och de allmänna domstolarna på motsvarande vis bedömer inte den förvaltningsrättsliga aspekten av skattetillägg. Utredningen anser att de allmänna domstolarna är bättre lämpade att ta emot målen från förvaltningsdomstolen eftersom att de redan är vana att handlägga skatterättsliga frågor i brottsmålen.⁶¹ Det skulle då leda till att HD skulle utveckla praxisen om skattetillägg. I detta förfarande skulle åklagaren få föra talan om skattetillägg i allmän domstol genom att yrka på det.⁶²

⁵⁸ SOU 2013:62 s. 203

⁵⁹ Länderna själva, domar från europadomstolen eller EU domstolen har ej hittats

⁶⁰ SOU 2013:62 s. 201

⁶¹ SOU 2013:62 s. 208-209

⁶² SOU 2013:62 s. 210-211

6 Analys

Den viktigaste lagstiftningen på området och den artikel vilken det finns mest praxis kring är Europakonventionen art. 4 tilläggsprotokoll 7. Dubbelbestraffning regleras i den artikeln som att ingen får lagföras eller straffas på nytt i en brottmålsrättegång i samma stat för ett brott för vilket han redan blivit slutligt frikänd eller dömd i enlighet med lagen och rättegångsordningen i den staten.

Det som har varit uppe för diskussion angående artikeln har varit vad en brottmålsrättegång är och hur man ska definiera samma brott. Dessa två frågor har sedan besvarats genom praxis.

Som tidigare nämnt kan man pröva om något är en brottmålsrättegång genom att studera sanktionerna i fråga. Från praxis, bland annat Zolotukhin mot Ryssland och Åkerberg Fransson mot Sverige, har det klart framgått att man vid denna bedömning ska använda sig av Engelskriterierna. Kriterierna tar sikte på vad den rättsliga kvalificeringen av överträdelsen är i den nationella rätten, överträdelsens art och arten av och strängheten i den sanktion som den berörde kan åläggas. Europadomstolen och EU domstolen har tagit ställning till om det svenska systemet bryter mot Europakonventionen art. 4 tilläggsprotokoll 7 eller EU:s stadga art. 50 i ett flertal mål, så som Janosevic mot Sverige och Västberga Taxi AB mot Sverige. I dessa mål kom domstolen fram till att även om det svenska systemet internt klassificerades som en administrativ sanktion men att det i mångt och mycket var likt ett straff i att det var avskräckande och generellt.⁶³I NJA 2013 s. 502 konstaterade HD att så är fallet och ändrade praxisen.

Den andra frågan var hur *samma brott* skulle definieras. Svaret på den här frågan har ändrats mycket över tid. I de tidiga målen som kom till Europadomstolen försökte domstolen att reda ut om det var olika eller

⁶³ Jfr. Engelskriterierna.

samma brott i varje enskild händelse. Domstolen fäste då vikt vid brottet och dess beskrivning. En sak som skulle kunna leda till att det var olika brott var till exempel att det var olika uppsåtsbedömningar, se till exempel *Ponsetti & Chensel mot Frankrike*, där ett brott krävde uppsåt, grovt skattebrott, och i det andra fallet, till exempel vid påförande av skattetillägg, krävdes inte uppsåt.

Den praxis som växte fram i början blev av naturliga skäl spretig och Europadomstolen valde därför att förklara sina resonemang, i *Franz Fischer mot Österrike* och efterföljande domar på ett klarare sätt. Domstolen kom fram till att det skulle definieras som samma brott om det var samma väsentliga element och uppsåt. Detta betyder att man även måste kolla på gärningarna som ligger bakom brottet för att undersöka om det är samma brott. Ett viktigt fall på denna linje för Sveriges räkning var *Rosenquist mot Sverige* där domstolen gjorde bedömningen att skattebrottet hade uppsåt eller grov oaktsamhet som ett väsentligt element medans detta inte var det när det gällde skattetillägget. I och med detta fann domstolen att det inte var fråga om samma brott. Denna linje fick stort genomslag i Sverige och tillämpades fram tills NJA 2013 s. 502. Det är rimligt att anta att denna linje fick stor genomslagskraft i Sverige eftersom att det innebar att lagstiftningen inte behövde ändras.

Den slutliga utvecklingen har skett i och med *Zolotukhin mot Ryssland* där domstolen har uttalat att det som är viktigt vid bedömningen om det är samma brott är om brottet härrör från identiska fakta eller från fakta som i allt väsentligt är desamma som beträffande det första brottet. Denna ändring av praxis var motiverad av att den tidigare praxisen inte tog hänsyn till att omständigheterna som låg till grund för påföljderna utan kollade på rekvisiten för brotten. När domen *Zolotukhin mot Ryssland* kom så borde Sverige förstått att systemet med skattetillägg och straffrättsliga sanktioner var oförenligt med EU-rätten. Prövningstillstånd beviljades till HD för att göra en prövning om så var fallet men i ett oenigt avgörande kom HD fram till att det svenska systemet var förenligt med EU-rätten i och med att de

ansåg att Europadomstolen tidigare hade lämnat ett litet utrymme för dubbla sanktioner och beslutade att inte inhämta ett förhandsavgörande.⁶⁴ Allt detta skapade stora problem då underinstanserna började gå emot HDs praxis eftersom att de fann att denna praxis inte var förenlig med EU rätten. HD tog sedan upp ett nytt fall till prövning där de anpassade sig efter EU-rätten. Detta rättsfall är som avhandlat ovan NJA 2013 s. 502. Angående vad som är samma brott är rättsläget nu klart och samma brott ska anses vara brott som där all fakta är identisk eller i allt väsentligt desamma som i det första brottet man åtalades för.

Angående utredningens förslag och dess förenlighet med principen om *ne bis in idem* kan följande anföras. Utifrån det ovan sagda om vad *ne bis in idem* är så kan inget av de två förslagen anses vara problematiskt.

Det första systemet med vägval kan anses vara mest problematiskt ur perspektivet av förbudet mot dubblaförfaranden och dubbelbestraffning. Detta förslag innebär ett bollande mellan myndigheterna. Målet påbörjas vid skatteverket som gör den initiala bedömningen. Om tillräckliga skäl för att misstänka brott finns så anmäls detta till åklagaren som sen får valet att väcka åtal eller ej. Om åklagaren inte väljer att ta vidare målet så skickas det då tillbaka till skatteverket för att se om skattetillägg ska dömas ut. Om vi ser till de olika bedömningskriterierna som diskuterats ovan så kan det konstateras att enligt Engelskriterierna så är skattetillägg fortfarande en straffrättslig sanktion. Det andra som måste undersökas är om det bryter mot att man bedömer samma identiska eller i allt väsentligt desamma i två förfaranden. I här faller det på att det inte är två förfaranden. Även om myndigheterna tar beslut i frågan så kan detta inte anses utgöra olika förfaranden. Detta förfarande sätt används nu även i Norge, Finland och Nederländerna utan att de har varit föremål för granskning av Europadomstolen i denna fråga. Det här alternativet måste därför anses vara förenligt med principen om *ne bis in idem* även om det skulle kunna ha andra rättsliga problem.

⁶⁴ NJA 2011 s. 444

Det andra förfarandet och det som utredningen la fram som förslag innebar att det skulle bli ett gemensamt förfarande för både skattetillägget och eventuella straffrättsliga sanktioner. Det som är intressant med det här förfarandet med hänsyn till *ne bis in idem* är den fråga som Haparanda TR ställde till EU-domstolen i Åkerberg Fransson mot Sverige. Frågan löd: ”Om fråga 2 besvaras med ja skulle man då kunna revidera den svenska lagstiftningen så det blev ett förfarande där både skattetillägg och eventuell fängelse döms ut samtidigt utan att det skulle strida mot förbudet mot dubbelbestraffning? ”. Detta är det förslag som utredningen nu har lagt fram. Om detta förfarande införs så bör det inte stå i strid med förbudet om dubblaförfaranden eller dubbelbestraffning. Skattetillägget är som tidigare konstaterat av straffrättslig karaktär fast nu så skulle processen ske i ett gemensamt förfarande. Därför faller rekvisitet att det ska vara i olika förfaranden för att det ska bryta mot Europakonventionen art. 4 tilläggsprotokoll 7 eller EU:s stadga art. 50. Det kan dock förefalla underligt att Haparanda TR skulle ställa denna fråga till domstolen om de inte ser några oklarheter i det. Trots att man kan argumentera för att det rimligtvis borde bli en straffrättslig påföljd vid brott så strider detta trots allt inte mot de ovan nämnda artiklarna.

Sammanfattningsvis så kan det konstateras att *ne bis in idem* föreligger när det i ett brottmålsfall döms ut två straffrättsliga sanktioner i två olika förfaranden för brott som grundar sig i identiska eller i allt väsentligt desamma grunder så bryter detta mot förbuden i Europakonventionen art. 4 tilläggsprotokoll 7 samt EU:s stadga art. 50.

Käll- och litteraturförteckning

6.1 Källor

SOU 1969:42 Skattebrotten.

SOU 2013:62 Förbudet mot dubbla förfaranden och andra rättssäkerhetsfrågor i skatteförfarandet.

6.2 Litteratur

Danelius, Hans: Mänskliga rättigheter i europeisk praxis. En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, 4.e upplagan, Stockholm 2012

6.3 Elektroniska källor

Gulliksson, Magnus: *Ne bis in idem - vad EU-domstolen inte sa i Haparandamålet...*, hämtat den 18 maj 2014 från:

<http://www.dagensjuridik.se/2013/02/ne-bis-idem-vad-eu-domstolen-inte-sa-i-haparandamalet>.

Sveriges domstolar: *Europadomstolen för mänskliga rättigheter*, hämtat den 19 maj 2014 från:

<http://www.domstol.se/Om-Sveriges-Domstolar/Domstolar-i-Europa/Europadomstolen/>

EU-upplysningen: *EU:s stadga för mänskliga rättigheter*, hämtat från 18 maj 2014 från:

<http://www.eu-upplysningen.se/Du-i-EU/Dina-rattigheter-i-EU/Rattighetsstadgan/>.

6.4 Övrigt material

Lagkommentar till 45:1 Rättegångsbalken, Zeteo

Rättsfallsförteckning

Svenska rättsfall

NJA 2011 s. 444

NJA 2012:1038.

NJA 2013 s. 502.

HFD, dom den 29 oktober i mål nr 658-660-13.

Domar från Europadomstolen

Engel m.fl. mot Nederländerna, no. 5100/71; 5101/71;5102/71; 5354/72; 5370/72, Europadomstolen den 8 juni 1976.

Franz Fischer mot Österrike, no. 37950/97, Europadomstolen den 29 maj 2001.

Ferrazzini mot Italien, no. 44759/98, Europadomstolen den 21 juli 2001.

Västberga Taxi AB och Vulic mot Sverige, no 36985/97, Europadomstolen den 23 juli 2002.

Janosevic mot Sverige, no. 34619/97, Europadomstolen den 23 juli 2002.

Rosenquist mot Sverige , no. 60619/00, Europadomstolen den 14 september 2004.

Sergey Zolotukhin mot Ryssland, no. 14939/03, Europadomstolen den 10 februari 2009.

Domar från EU-domstolen

Åkerberg/Fransson, C-617/10, EU-domstolen den 26 februari 2013.